

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ЛІНГВАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «РОЗВИТОК»

М.Р. Влах

kafedra.lviv@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Семантичний і лінгвальний потенціал філософського поняття *розвиток* використовують в теорії і практиці суспільно-географічних досліджень. Сутнісними ознаками поняття *розвиток* є незворотність (зворотність характеризує процес функціонування), спрямованість (наявність загальної тенденції змін), закономірність (нагромадження змін, що спричиняє якісну трансформацію) [4, с. 561].

Загалом, у суспільній географії концепт розвитку розглядають у таких значеннях: як принцип дослідження – аналіз суспільно-географічних об'єктів у процесі постійних змін унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників; як метод дослідження – вивчення закономірностей зародження, становлення і функціонування суспільно-географічних об'єктів; як динамічна система наукового знання в єдності його простих (поняття, терміни) та складних (ідеї, концепції, теорії, учення) компонентів; як прикладна програма втілення наукових напрацювань у політику геопросторового розвитку на різних розмірних рівнях; як прогнозування соціально-економічних, політичних змін.

На основі філософського поняття *розвиток* сформувалася система загальнонаукових понять, якими активно послуговується суспільна географія: *ноосферний розвиток, раціональний / ірраціональний розвиток, стійкий (збалансований, сталий) розвиток, оптимальний / несимпальний розвиток, пропорційний / диспропорційний розвиток, гармонійний розвиток, когерентний розвиток, адаптивний розвиток, еволюційний / революційний / коеволюційний розвиток, екстенсивний / інтенсивний розвиток, інноваційний розвиток, симетричний / асиметричний / нейтральний розвиток*. Кожне видове поняття має свої конкретні кваліфікаційні ознаки, які потрібно враховувати для його коректного вжитку.

Загальнонаукового статусу набуло тепер поняття *просторовий розвиток*. Традиційно геопросторові рівні суспільного розвитку позначають лексеми *локальний розвиток, регіональний розвиток, глобальний розвиток*. У фаховій літературі термінологійно найопрацьованішим є поняття *регіональний розвиток* як такий режим функціонування регіональної системи, що спрямований на позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення, забезпечує стійке і збалансоване відтворення її ресурсного потенціалу.

Термінний апарат геопросторового розвитку постійно поповнюється новими терміноодинацями. До таких належать, наприклад, *монорозвиток*

суспільних територіальних систем, монорозвиток території, який розуміють як зміну в межах території якого-небудь одного атрибуту [3, с. 9]. Запровадження поняття *монорозвиток* дискусійне, позаяк розвиток передбачає перехід до іншого якісного стану, що завжди стосується системної сутності об'єкта, явища. Тим паче, що суспільно-географічна наука вже має у своїй терміносистемі усталені відповідники – *галузевий розвиток, спеціалізований розвиток, вузькоспеціалізований розвиток* тощо. Окрім цього, поняття *монорозвиток* передбачає наявність поняття з протилежним значенням – *полірозвиток*, яке однак не має якогось нового сенсу.

Теоретико-методологічна сутність географічної науки, зокрема її системна парадигма, зумовила розроблення поняття, яке використовують у сучасному стратегуванні соціально-економічного розвитку регіонів – *інтегрований розвиток*, який розуміють як *«розвиток видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону»* [1]. У суспільно-географічних текстах використовують поняття *інтегрований розвиток простору, інтегрований розвиток міст, інтегрований розвиток громад* та ін.

На розширення терміносистеми *«розвиток»* впливають сучасні напрацювання економічної науки. Це стосується таких понять як інклюзивний / ексклюзивний розвиток. *Інклюзивний розвиток* передбачає *«сталий та швидкий розвиток усіх галузей економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів»* [2, с. 8]. Основні цілі інклюзивного розвитку полягають у всебічному формуванні людського капіталу; зростанні зайнятості населення; інвестуванні в освіту та охорону здоров'я; скороченні нерівності та зниженні бідності; удосконаленні системи соціального захисту, підвищенні якості життя населення; посиленні соціальної активності; захисті природного довкілля; ефективному використанні природних ресурсів, становленні зеленої економіки; територіальному вирівнюванню та усуненню регіональних диспропорцій. *Ексклюзивний розвиток* ґрунтується на особливих умовах та відбувається за певним алгоритмом. Геопросторовою ознакою цього поняття є *відокремленість, замкненість*.

Лексикон розвиткових просторових термінів збагачує теорія і практика просторового передбачувального моделювання. За сценарного моделювання застосовують поняття інерційний / інноваційний розвиток. *Інерційний розвиток* характеризується збереженням наявних показників, умов і особливостей території. *Інноваційний, або модернізаційний розвиток* відбувається за умов найсприятливіших зовнішніх (національних, регіональних) і внутрішніх чинників. Це поняття застосовують для розроблення оптимістичного сценарію геопросторового розвитку.

На основі термінологічного аналізу загальнонаукової категорії *розвиток* виявлено: наявність двох протилежних тенденцій виникнення розвиткових суспільно-географічних понять: через геопросторову конкретизацію загальнонаукових понять (*локальний, регіональний, глобальний розвиток*) та узагальнення суспільно-географічних понять у глобальне ціле (*сталий розви-*

ток, ноосферний розвиток); поняттєво-термінну асиметрію суспільно-географічних і загальнонаукових понять розвитку в бік загальнонаукових понять; домінування суспільно-географічних понять і термінів «вторинної» географічності (формальне зазначення просторовості за допомогою частининомовних додатків, прикметникових уточнень (*розвиток території, просторовий розвиток*)).

На часі стало формування нової наукової дисципліни – *географія розвитку* (англ. *Geography of Development*), предметом дослідження якої є геопросторовий розподіл діяльності та доходів людини. Якщо поняття *розвиток* потрактувати тільки через якісні зміни позитивного характеру, то доречною стає *географія недостатнього / неповного розвитку, або недорозвитку* (англ. *Geography of Underdevelopment*). Терміноодиниця *географія занепаду* (англ. *Geography of Decline*) змістово відмінна від *географії недостатнього розвитку*, позаяк акцентує ознаки погіршення, зниження, послаблення.

На познаку окремих видів розвитку переважають усталені латинізми, які мають українськомовні відповідники, що також доречні в наукових текстах, якот: глобальний – *усесвітній, усеохопний*; еволюційний – *поступальний*; еквівалентний – *рівнозначний, рівновартий, рівноцінний*; ексклюзивний, безпрецедентний, феноменальний – *рідкісний, винятковий*; ефективний – *дієвий (дійовий), продуктивний, плідний, результативний*; збалансований – *співвідносний, рівноважний*; інтегральний – *суцільний, неподільний, єдиний, цілісний*; інтенсивний – *посилений*; пропорційний – *відповідний, узгоджений, домірний, співрозмірний, сумірний*; раціональний – *доцільний*; революційний – *поворотний*. Умотивована заміна чужомовних запозичень сприятиме підняттю статусу наукової українськомовної термінології.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації : Наказ № 79 Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

2. Решетило В. П. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. Харків : Харків. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О. М. Бекетова. С. 7–10.

3. Смочко Н. М. Теоретико-методологічні основи монорозвитку територіальних систем України : автореф. дис. ... докт. геогр. наук: 11.00.02. Львів, 2021. 40 с.

4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.